

Előszó

Amikor jó egy évtizede hozzáfogtam a téma kutatásához, meglehetősen ismeretlen terepen mozogtam. Modern feldolgozás sem az erdélyi, sem a székelyföldi városok történetéről nem állt rendelkezésre, így nyilvánvalóan a magyarországi szakirodalomban kerestem mintákat. Az azonban már az elején világossá vált, hogy egyrészt a székelyföldi mezővárosok nem illeszkednek a magyar történetírásban a mezővárosról kialakult képbe, másrészt pedig Erdélyben mások a forrásadottságok. A hagyományos történetírásban ráadásul az a kép élt, hogy a Székelyföldön nem is voltak igazi városok: „A város a Székelyföldön tehát mesterséges, idegen palánta, mely nehezen gyökerezett meg s félig-meddig mindig ilyen idegen maradt. Igazi várost, kerített várost, hiába keresnénk a Székelyföldön”.¹

Azzal is szembesülnöm kellett, hogy megfelelő előtanulmányok hiányában, a levéltári alapkutatásokat is nekem kell elvégezniem, de erre nyilvánvalóan csak nagyon töredékesen tudok sort keríteni. Hosszú ideig a sok elszórt, apró adatból nem akart semmilyen kép összeállni. Egyre inkább elbizonytalanodva – mind módszertanilag, mind a forrásadottságok tekintetében – fogtam aztán hozzá a kilencvenes évek közepén – határidők szorításában – a doktori értekezésem megírásához. Jelen könyv ennek a román nyelvű disszertációnak² a magyar átdolgozott változata. A fordítás nyúge mellett az átdolgozás során ismét előtörttek a már elfelejtett kétségek. Egy másik téma kutatása után visszakanyarodva, sokkal problematikusabbnak tűntek választásaim és megoldási kísérleteim a téma tárgyalásában. Úgy éreztem, hogy az óriási adathalmaz felvonultatása után sem jutottam közelebb a megoldáshoz, nem kaptam választ a feltett kérdésekre, vagy amennyiben igen, ezeket a válaszokat már eleve tudtam. Néhány kolléga biztatására mégis folytattam a munkát. Mivel a Székelyföld városfejlődéséről jősze-

rivel semmit sem tudunk, jelen kötet – tökéletlenségei ellenére is – kiindulópontot jelenthet a további kutatások számára.

Kutatásomnak van egy szubjektív motivációja is. Jómagam is az egyik székelyföldi városból, Sepsiszentgyörgyről származom. Mivel gyermekkorom városának még nagyon sok elemében fennmaradtak a hagyományos vonások (azóta ezek a „szocialista urbanizáció” áldozatául estek), ezek számomra sokáig „természetesnek” számítottak. Történészként viszont érdeklődni kezdtem ezek gyökerei, túlélési mechanizmusai iránt.

Mit is akartam hát ebben a munkában vizsgálni? A Székelyföld az egykori Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legelmaradottabb régiójának számított, és ezt az elmaradottságot „sikerült” konzerválnia mind a mai napig. Városai – az egy Marosvásárhely kivételével, de ezt a szabad királyi városi rangra való emelés után nem is tekintették a Székelyföld részének – nem számítottak „igazi” városoknak. Lehet-e itt ilyen körülmények között városfejlődésről beszélni, és ha igen, mit jelentett ez? A 18. századig a Székelyföldön 12 település jutott valamilyen mértékű városi kiváltsághoz. Milyen szerepkört láttak el az adott települések, mi igazolta kiváltságaikat? Ezek fele a dualizmus idején a nagy közigazgatási reformok során elvesztette városi rangját. Miért sikerült ezt egyeseknek megtartaniuk és miért veszítették el mások? Mennyiben volt fontos a kiváltság és mennyiben a különböző városi funkciók megléte? Hogyan élték meg az átalakulást, kiváltságaik elvesztését e helységek? Mennyire volt szerves a fejlődés? És végül: mekkora volt az állam szerepe a városfejlődés során?

Ezek a kérdések szolgáltak tehát kiindulópontul. A városfejlődés csupán egyik szeletét képezi a Székelyföld sajátos – periférikus helyzetéből adódó – fejlődési problémáinak. Itt érhető azonban leginkább tetten, hogy mennyiben voltak képesek a helyi társadalmak a modernizáció kihívásainak megfelelni, hogyan reagáltak erre, milyen technikákat dolgoztak ki. Hagyományos és modern elemek itt hosszabb ideig éltek együtt, mint nyugatabbra. Tóth Zoltán írta Szekszárd vizsgálata kapcsán: „A kapitalizált makro-

struktúra elfedi a korábbi alapstruktúra továbbéléseit, amely mint »fejletlenség« éppen úgy rendszerszerűen befolyásolja a társadalom életét, mint a vele szemben érvényesülő, az ipari átalakulás felé ható, dinamikusabb mechanizmus. (...) A tradicionális munkaszervezettel dolgozó parasztság újratermelése feltételezi azonban az iparon belüli tradicionális, vertikális kapcsolatokat, fizetőképeségének alacsony színvonalával és bizonytalanságával fenntartja a kisipar és az iparicikk-kereskedelem naturális vonásait, patriarkális munkaszervezeti formáit, s behatárolja felhalmozási képességeit. Ez a kölcsönhatás szabja meg ugyanakkor a kívülről megszerezhető technika adaptációs lehetőségeit s az iparicikkfogyasztás színvonalát.”³ A Székelyföld városai jó példák erre.

A kiegyezés után a modern magyar állam kereteibe való beilleszkedés az uniformizálás irányába hatott. A székelyföldi városok is a magyar városhálózat részeivé váltak, bár némi helyi sajátosságot végig megőriztek.⁴ Az egyre élénkülő regionális kutatások szempontjából is fontos volna a régió fejlődési problémáinak a gyökereit feltárni. Remélhetőleg ehhez is szolgálnak némi adalékot a várostörténeti kutatások.

Könyvem végén az állam és a helyi autonómiák ellentmondásos viszonyát kívántam feltérképezni, elsősorban azt a két területet – a gazdaságot és a közigazgatást – érintve, ahol talán a leginkább érezhető volt az állami beavatkozás. A kutatás korántsincs lezárva, ez sokkal inkább csak az első lépést jelenti a Székelyföld modernizációjának és ezzel összefüggésben a városi társadalom átalakulásának a kutatásában. A következőkben éppen ebben az irányban szeretnék továbblépni: a városi társadalom rétegződését és átrétegződését, a városi elit alakulását kívánom bevonni vizsgálati körömbe.

Könyvem a szakma mellett az érdeklődő közönséghez is kíván szólni, elsősorban az értintett városok lakosaihoz, akik kíváncsiak településük múltjára, fejlődésének kereteire. Részben ebből adódik a könyv „kétarcúsága” is: elméleti részei inkább a szakmai közönség, az egyes városokról szóló adatok inkább a helytörténet iránt érdeklődők számára íródtak. Néhány helyen, ahol túl sok

helytörténeti adat zsúfolódott össze, ezt a másfajta szedéssel igyekeztünk olvashatóbbá tenni. Akit bővebben érdekel egy-egy helység története, a kisbetűs részekben találhat részletesebb adatokat. Ennek ellenére nem városmonográfia a könyv: az egyes helységek részletes történetét sem módomban, sem szándékomban nem volt megírni. Remélhetőleg a jövőben sorra elkészülnek majd a városmonográfiák is.

Végül szeretnék mindazoknak köszönetet mondani, akik könyvem megírásában segítettek: szüleimnek, kollégáknak, barátoknak, a levéltárak – elsősorban a Magyar Országos Levéltár – és könyvtárak munkatársainak. Néhányukat név szerint is megemlítem: Jakó Zsigmond, akitől a kutatás ötlete származik, Magyar András, aki doktori témavezetőm volt, Egyed Ákos és Imreh István, a Székelyföld két kiváló kutatója, akik tanácsaikkal segítségemre voltak, Paul Niedermaier, aki az eredeti kézirat megírásához biztosította a feltételeket, valamint Bárdi Nándor, a kötet első figyelmes olvasója. A térképek elkészítéséért Sebők Lászlónak tartozom hálával. Szeretném azoknak is külön megköszönni, akik a kéziratnak a budapesti Teleki László Intézet által szervezett vitáján részt vettek és értékes tanácsaikkal segítségemre voltak – bár ezekből, sajnos, a nyomdai határidő miatt nagyon keveset vehettem figyelembe: Bácskai Vera, Benda Gyula, Granasztói György, Gyáni Gábor, Sonkoly Gábor, Szász Zoltán, Tóth Zoltán.

Jegyzetek:

1. Szádeczky Kardoss Lajos: *A székely nemzet története és alkotmánya*. Budapest, 1927. 260.
2. Pál Judit: *Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea*. Cluj-Napoca, 1999, Presa Universitară Clujeană. 489 p.
3. Tóth Zoltán: *Székészárd társadalma a századfordulón*. Budapest, 1989. 12.
4. Külön kutatásra vár, hogy az első világháború után, amikor egy teljesen más gyökerű és más fejlődésen átment városhálózatba kellett betagozódnunk, mennyit sikerült megőrizni ezekből a sajátos vonásokból és hogyan zajlott az integráció folyamata.